18.

Q. D. B. V.

CHARACTERES EVENTORVM,

Qvatenus ad rationes imperandi pertinent,

edisserentur

PRAESIDE

CONRADO SAMVELE SCHVRZFLEISCHIO,

a

Vertrau Gott Klepperbein /

Glogov. Silesſ.

Die XXIX. April. Anno M DC LXXXV.

In Auditorio Maiori,

CVM PRIVILEGIO SEREN. EL. SAXON.

Diſputatio LVII.

LIPSIAE, Apud NICOLAVM SCIPIONEM.

CIↃ IↃC XCIIX.

I.

PErmultum rationes et exempla valent, et omnia, qvae traduntur a ſapientibus, uſu confirmant, ac variis reipublicae negotiis inſigne momentum afferunt, et modum formamqve agendi commonſtrant, ſi ea, qva par eſt, comparandi ſolertia, et accommodandi iudicio adhibentur.

II. Id potuit Themiſtocles, et naturae bonitate, ac idonea exercitatione conſecutus eſt, ut unus is maxime inter ſuos conſilio praeſenti et expedito uteretur, *apud Thucydidem lib. 1. et Corn. Nepotem. in Themiſtocle cap. 1. 2. ſeq.*

III. Omnino enim ſapiunt; qvi, ut tempora incidunt, ſic res qvasqve opportune cogitant, et apte conferunt, et recte iudicant, atqve in ea parte etiam praeſtantiores imitantur. *Ariſtides in oratione de Smyrna ad Augg. Marcum et Commodum habita.* Hoc Themiſtocli rempublicam capeſſenti uſuvenit, cum utraqve mentis vi praeditus, facta Miltiadis intueri, et imitari conſveviſſet. Adeo verum eſt illud. τὸ μιμεῖσθαι τοὺς κρείττους εὖ φρονούντων ἐστί. Ipſe hoc faſſus eſt Themiſtocles, qvum animo ad laudem erecto dixit, ὡς καθεύδειν αὐτὸν οὐκ ἐώη τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον, *apud Plutarchum in Theſeo.*

IV. Qvod ſtatu urbis populari Dux Atticus effectum dedit, et apta rerum conſiliorumqve ſimilitudine civibus oſtendit; haud alieniore exemplo comprobavit, et feliciter confecit Mecoenas, ſed firmando unius imperio intentus, qvod ſalus publica, et belli civilis finiendi neceſſitas, et ipſa adeo temporum ratio non ferrent, ut civitas exaeqvato iure in poſterum uteretur, populoqve libertas, Caeſari precaria dignitas re-

linqveretur, *apud Dionem lib. LII.* Huius argumenti est deliberatio *apud Herodotum III. 80. 81. 82.*

V. Non omnia omnibus conveniunt, et alia plerunqve aliis expediunt aut placent: qvosdam exaeqvati iuris societas, et populare imperium, qvosdam optimatium status, et ratio formaqve regendi paucorum, reliqvos imperium unius continet ac moderatur. Otanes populo summam potestatem asseruit, Megabyzus pro optimatibus stetit, Darius Hystaspis pro regno verba fecit, *Herodotus d. l.* Cum huius sententia congruit oratio Mecoenatis, et consilio abundat, reconditamqve prudentiam regnantibus utilem commendat.

VI. Apud Francos, gnaros imperandi et bellandi populos, Pharamundus A. CCCCXVII. solenniore regni auspicio suam gentisqve dignitatem auxit, tantumqve praesidii in expeditionis celeritate habuit, ut Honorio imperante, ex vetere Teutonum Francia egressus, Rhenum traiiceret, nec impediri a Romanis posset, qvin moveret in terras ipsorum, et occuparet Tongriam, et armorum fortuna insignem faceret locum. *Gregorius Turonensis lib. II. cap. 9. conf. Chronica Prosperi, Idacii et Marcellini.*

VII. Qvibus rebus paulatim attritae sunt Romanorum vires, cum pro Mecoenate Stilico consiliis praeesset, qvi non firmavit rempublicam, sed fraudibus et perfidia prope evertit, stimulatis ad irruptionem Vandalis, qvi Gallias infestarunt, *ut ex Iornande et Marcellino constat.*

VIII. Mirum dictu, barbaros saepe consiliò et prudentia praestare cultis, emendatamqve religionem professis: qvod de Alarico Vestrogothorum, et Theoderico Ostrogothorum Rege constat. Alter risit stoliditatem Attali, non idonei rebus, qvas gerendas suscepisset, et Honorii socordiam contempsit, qvod in re dubia qvid eligeret, circunspicere non posset,

et

et Olympio totum se permitteret, viro prudentiae ignaro, et qvae recta viderentur, absurde impedienti, *apud Zosimum V. 35. seq. 44.* Alter Zenonem Isaurum Imp. luxuria fractum, armorumqve fama territum, ad pactionem adduxit, Italiamqve foedis incursionibus vastatam restituit, atqve in regni fines descriptam, aedificiis atqve omni cultu exornavit, ut vel hoc laudis genere Honorio et Valentiniano III. Augg. praeferri mereatur. Apud istos enim eunuchis et spadonibus, scurris et sycophantis fere omnia licebant, procerumqve avaritia, libido, rapinae, et Eudoxiae ac Honoriae impotens odium, inconsulta temeritas, et alienissimi temporis vindicta, imperantium deniqve sopor, nonnisi exitio eorum discussus, ad invidiam auctorum, et damnum reipublicae pertinebant. Contra, Theodericus prudens, sobrius, temperans, bellicosus, rerum, qvae ad exteros spectabant, haudqvaqvam negligens, occasionibus imminebat, bellisqve inter finitimos componendis solicitus, omni cura providebat, ne victoria seqventis victoriae instrumentum esset. Hinc Clodovaeo M. superatis iusta acie Alemannis, ita gratulatus est, ut simul operam laboremqve pacis causa interponeret, Regemqve admoneret, animo temperaret, armorumqve cursum sisteret, et victoriam moderaretur. Non committendum putabat, ut nimium cresceret finitimus, metum pariter damnumqve illaturus, si longius progrederetur. Qvi non impedit, qvum potest, non magis crescendi, qvam nocendi materiam subministrat. *Vid. Cassiodorus lib. II. var. ep. 41.* In eandem sententiam exhortatus est Clodovaeum, animumqve eius minis et obtestationibus inclinare voluit ad pacem, *lib. III. ep. 4.* Haec enim ratio inter gentes semper valuit, ut bello apud finitimos coorto, nunqvam imparatae essent, et qvanto possent conatu, partibus intercederent, ac potentiae aeqvaliter constituendae, vel intra modum retinendae consilia inirent. Qvo pacto Romani, Franci et

Gothi Hunnis mature obsistebant, non passuri hos nimis crescere, et isti etiam annitebantur, uti pax conveniret, et invalescentis potentiae metus adimeretur: si nihil aeqvi impetrarent, copias instructas, et vires integras pacem abnuentibus demonstrabant. Non arcessam ex Thucydide exempla, qvorum argumenta alibi prompta expositaqve praebemus.

IX. Sed bella non temere gerenda sunt, et qvum geruntur, praelia non impetu, sed consilio iniri oportet. Nam ex qvo summa rerum pendet, id non debet nisi cogitato et mature perfici, qvando festinatio prohibet, qvominus omnia accurate circunspiciantur. Hoc post Tiberium summa ratione, et eodem exitu declaravit Iulianus, qvi barbaros trans Rhenum magis consilio, qvam manu repressit, atqve hinc Zosimus rupti limitis, et vastati imperii culpam in successores transtulit, et mollitiem negligentiamqve eorum conqvestus affirmavit, omnem veteris Imperii felicitatem cum Iuliano stetisse et corruisse, qvod nunciata eius morte, cuncti fere barbari insurgerent, bellumqve Romanis inferrent. *l. IV. cap. 3. 9.* et Libanius *orat. X. in necem Iuliani*, ubi existimat, eum, si longius vixisset, Persiam qvoqve ad imperium ditionemqve Romanorum adiungere potuisse. Perinde ac ante eum Marcus Imperator in animo habuit subigere Scythiam, unde tot eruptiones factae, et tot tantaeqve iniuriae, clades, damna sunt illata. Sed uterqve in conatu difficilis belli sublatus est, fatorum, opinor, ira, ut inde se barbarae gentes effunderent, imperiumqve lacesserent ac vastarent. V. *Dio apud Xiphilinum in excerptis in Marco Antonino.*

X. Id ergo perturbata ratione et ordine, fieri putandum est, qvod a matura deliberatione non proficiscitur, qvamvis saepe ex casu prosperum sit, et laeti eventus excusatione se defendat. Recte Fabius Maximus dixit. *Nec ego, ut nihil agatur, moneo, sed ut agentem te ratio ducat, non fortuna. Tuae*

pote-

potestatis semper, tuaqve omnia sint. Armatus intentusqve sis: neqve occasioni tuae desis, neqve suam occasionem hosti des: omnia non properanti clara certaqve erunt: festinatio improvida est et coeca. Livius XXII.39. Alibi Sp. Posthumius. *Nec nos in bello satis cavimus, et illi male partam victoriam male perdiderunt, apud eundem IX. 9.* Omnino praecipitabat consilium Philippus Valesius, qvi nimio pugnandi ardore res suas evertit, cum Franci cursu in praelium irent, priusqve se fatigarent, qvam ab hoste fatigarentur, nec loci rationem haberent, sed impetu ruerent in Anglos, qvi impeditum locum delegerant, et non libidine, sed necessitate compulsi resistebant, foedamqve Francorum stragem edebant. *Paulus Aemilius lib.IX. Berthault l.III.*

XI. Commodum hic in mentem venit Ludovici XII. qvi, postqvam praelio experiri constituerat, erepta fugiendi spe, in hostem duxit, atqve hoc necessitatis telo milites ad strenue pertinaciterqve pugnandum incitavit, et transito Abdua fl. pontes rescidit, ut Franci scirent, aut vincendum, aut moriendum esse. Qvae res qvidem bene cecidit, et victoris gloriam auxit, qvi, cum suos aliqvando in summo fortunae discrimine elabi solitos animadverteret, non admonere solum, sed etiam adempta retrocedendi spe, adigere voluit ad acriter obstinateqve resistendum. Cuius rei exemplum ante eum prodidit Gvilielmus Normannus, qvi classem, qvam in Angliam traiecit, statim incendit, postqvam copias in continentem exposuit, ut spe redeundi praeclusa, ad fortius acriusqve dimicandum inflammaret. *V. post Polydor. Vergil. Berthault Fl. Fr. l. IV.* Sed prudentis non est, permittere fortunae, qvod ratione et consilio contineri debet, neqve talia exempla seqvenda sunt, qvae plus audaciae, qvam virtutis habent. Qvare providi sunt, qvi priusqvam in pugnam descendunt, de idoneo receptu cavent, qvod superiori tempore Foederati neglexerant apud Nordlingam: contra Caesarei, cum praelii committendi consilium caperent, omni-

omnium minime negligendum putarunt. Excipimus hic casus improvisos et repentinos, qvi non dant deliberandi spatium, nec sinunt interponi moram, et certe postulant consilium ex arena.

XII. Omnino igitur consilio potius, qvam armis, vincendi sunt hostes, et praelia, qvoad fieri potest, declinanda, qvoties expedit, trahi tempus, et mora frangi ferociam, qvae nulli rei minus, qvam cunctationi, resistit, et difficultate aditus, atqve inopia commeatus facilime subigitur et expugnatur. Hae artes erant Fabii, qvas prudens sciensqve consvevit imitari *Reymundus Montecuccoli*, proximo bello sapienter cunctatus, ut astu eum vinceret, qvi astum in summa laude ponebat, et victoriam insidiis, qvam sangvine partam malebat.

XIII. Tanto minus committendum est, ut inutili cunctatione agendi occasio amittatur, praesertim qvum omne rei conficiendae momentum in celeritate positum est, in qvo genere bis peccare non licet. De Alexandro Arrianus, de Cethego Salustius, de Cereale Tacitus affirmat, semper intentos ac paratos, multum in celeritate et praevertendi industria collocasse. Significanter Tacitus: *subitus consiliis, sed eventu clarus, hist. V. 21. 5.*

XIV. Prudentissimus qvisqve cavet pericula, non contemnit, maxime in bello, in qvo valet opportunitas, et exploratoribus opus est, ut maiori pecuniae, qvam sangvinis impendio hostes profligentur. Qva laude multos anteivit Ferdinandus Gonsalvus, et subactis Granadensi et Neapolitano regnis, magnum rebus Hispanicis incrementum attulit, et opes viresqve Ferdinandi V. *Catholici* summopere firmavit. *Io. Mariana de rebus Hisp. lib. XXVI. Fazellus dec. post. lib. IX. Paulus Iovius in tribus libris de vita Gonsalvi scriptus.* Supersedeo recentioribus exemplis alioqvin dignis, qvae in rerum gestarum commentarios referantur.

XV.

XV. Illud praecipue cavendum, ne summae rei periculum faciant, nec transfugis semper fidem habeant, neqve eis potestatem faciant alloqvendi Principes, nisi vestium latebris penitus exploratis. Illud usu probavit Ludovicus IX. Francorum Rex, *apud Philippum Cominaeum Comment. l. I.* In qvam sententiam Civilis et Classicus Valentinum ducem in tempore praemonuerunt, et fugiendi praecipitis consilii auctores fuerunt, *Hist. IV. 71. 5.* Qvorsum videatur *Paulus Paruta disc. Pol. l. II. c. 10.* Hoc opportune praecavit qvidam Hispalensis, aetate et usu militaris prudentiae confirmatus, cum Saracenus Algezirae praesidiarius, ense abscondito, ad Alfonsum XI. in urbis obsidione haerentem tenderet, et a custodibus agnitus, habere se diceret, qvae ad Regis salutem pertinerent: multi faciles erant, sed abnuebat veteranus miles, nec intromittendum putabat, nisi perqvirendi sui copiam fecisset. Mox sub tunica repertus gladius, barbarum confessione sceleris convicit. *Rodericus Santius hist. Hispan. part. IV. c. 12.* Si pari cura et circunspectione venientes et introeuntes perqvirendos curasset Henricus Valesius III. non tam funestum insperatumqve exitum habuisset, *de qvo videatur Thuanus hist. l. XCVI.*

XVI. At enimvero nimius in perqvirendo erat Dionysius, si Tullii iudicio standum est, qvi mandabat stipatoribus, ut *perscrutarentur arculas muliebres, et ne qvod in vestimentis occultaretur telum, exqvirerent, Officiorum II. 7.* Sed non poterat aliter Dionysius, nisi elueret tyranni maculam, et abstineret crudelitate. Congruebat consilium corrupto regnantis statui, qvo omnium in se odia concitarat. Regno in tyrannidem verso subsidia a dominatione, a vi metuqve petenda videbantur. Eqvidem Tarqvinio superbo exitium attulit, qvod ab ea cavendi ratione haud alioqvi alienus, Brutum et proceres de potentia suspectos, crescere pateretur, qvi postea ad evertendam tyrannidem, et recuperandam libertatem axarserunt.

 Flo-

Florus in ep. hist. Rom. l. I. c. 9. Benevolentia civium munit regna, sed Alexandrum Pheraeum, Dionysium Siculum tyrannos vel sola amicitiae fiducia evertit. *Diodorus Siculus bibl. hist. l. XVI.* Subtilior *tyrannidis* techna est, qvae benevolentiam praefert, et speciose cavet, minusqve offendit, et imagine libertatis libertatem securius convellit: qvod Tiberius callide gnaviterqve demonstravit, *apud Tacitum annal. I. seqq. et Dionem lib. LVII.*

XVII. Optima sunt consilia, qvae cum rerum temporumqve conditione congruunt, atqve his rationes agendi consentaneas habent. Multa regnantium commodis praebet occasio, qva recte utebatur Augustus, et alios aliorum auxilio evertit, et crescendi opportunitatem adeptus, ipsos tandem adiutores sociosqve oppressit. Ita praecipites dati sunt Lepidus, Antonius, Sextus Pompeius, Brutus Cassiusqve, ut auctor est *Dio Lib. LVI.* Cyrus subacto Lydorum regno, tanta potentiae accessione auctus est, ut nemine prohibente, totam fere Asiam occuparet. *Herodotus I.* Non difficilius foret imperare Europae, si qvis fracto Celtiberorum regno potiretur, finitimi interim sederent, et securi spectarent ruinas. Experiendo discimus, multa tentando, multa pollicendo fieri, infirmiores metu, potentiores promissis donisqve retineri: ab Imperiis, qvorum consilia difficilime coniungi, coniuncta autem opinione citius distrahi possunt, non magnopere esse metuendum: respublicas commerciis, qvam bellis aptiores, excitato aemulo vel hoste, nihil ausuras: strui inter socios odia, ali diffidia inter concordes, demulceri iratos, placari commotos, appellari arbitros, praeferri pacem, promitti satisfactionem: interim trahi moram, et desideria expleri, urbesqve ad aditum opportunissimas expugnari, et castella castellis iungi: ut finitimi prius se victos, qvam delusos animadvertant.

XVIII. Qvibus rebus Principes excitari debent, ut mature pro-

provideant, qvae contingere possunt, et pacis belliqve tempore parati ad arma sint, et in opportunitate rationem atqve consilium habeant, nec modo non videri, sed etiam esse nolint incauti et salutis suae negligentes. Simul ut hanc prudentiae gloriam amisit Graecia, libertas sensim periit, et calamitas posteris relicta est, qvae solertia et consilio evitari potuisset. Sed Philippus Graeciae civitates artibus tentavit, et blanditiis ac pecunia sibi devinxit, nec minus callide eas Alexander persvasit, ut se communis libertatis defensore uterentur: qvae subtilis augendae potentiae ratio, cum insigni amoliendae suspicionis commento coniuncta erat. Inprimis autem falsa opinione decepti Athenienses, Philippum nimis crescere sinebant, nec defendebant socios, neqve distrahebant Philippi vires, neqve copias mittebant in Macedoniam, ut regem ab incepto retraherent, qvi plures urbes astu et auro, qvam ferro subegit, et summa etiam ope studuit, ut sapientes sinceriqve consultores urbe excederent, nec sibi ad totius Graeciae imperium aspiranti obniterentur, qvod unius occupatione urbis fieri potuisset. *Vid. Iustinus VIII. 13. et IX. 1. 1. seqq.*

XIX. Plurimum refert, ut tempestivae deliberationes, qvae non auribus, sed veritati serviant, instituantur, et consilia ingenue conferantur et audiantur. Erravit Xerxes, qvi Graecis bellum illaturus, proceres Asiae convocavit, non tam svadendi, qvam parendi causa affuturos. *Valerius Maximus IX. 5.* Prudentes non insistunt hanc viam, rationemqve adhibent ducem, nec, nisi prius audito aliorum consilio, qvicqvam moliuntur. In qvo enituit Alexander Farnesius, et ingenio gentis, qvam regebat, et conditioni temporum consilia accommodavit, ac Belgium Belgio restituit, fortunamqve superiorem correxit, omnibusqve belli ducibus tradidit exemplum seqvendi. *Ambrosius Marlianus in theatro pol. c. X. p. 178. seq. Ang. Galluccius de bello Belg. part. 1. l. 1.* Fervida consilia, et feroces animi ratio-

tionibus imperantium non conducunt, ac bellorum praefectis qvoqve vituperationi sunt, praesertim qvum togae negotiis adhibentur. Optarem, id cordi fuisset Valensteinio, qvi tristibus repulsis, qvos pleriqve summa et sanctissima dignitate proceres, auctore ipso tulerunt, multos offendit, et ab Augusto abalienavit, asperisqve facetiis acrem sui memoriam reliqvit. Insigne ad posteritatis memoriam est, qvod in commentarios retulit *Bracbelius*, et hinc non absurde causam, principiumqve duxit eius offensae, qvae Regem Septentrionis stimulavit et pupugit, ut arma caperet, atqve in socialis belli partem veniret. *Hist. l. III. ad An. 1628.* His nemo ignoscat, qvi contra vicinitatis et gentium iura agunt, viriumqve fiducia insolenter admittunt, ac finitimos in negotiis ad finium curam tranqvillitatemqve attinentibus, colloqviis et congressibus publicis arcent. Hodie non facile in haec praecipitia pervenitur, qvum animo et usu idonei, ac moderatione insignes ad componendas Regum controversias mittuntur, et tribuni etiam praefectiqve cohortium fortitudinem non magis viribus, qvam prudentia metiuntur. Nota sunt exempla, et reperi possunt a proximo congressu, pacis causa instituto, in qvo aliqvi ab signis et cohortibus profecti, huius prudentiae, qvae in toga valet, luculenta specimina ediderunt.

XX. Saepe ne minima qvidem spernenda sunt, ut reprimatur ambitio, et motibus occasio praecidatur. Qvod ne obscurum sit, efficiam, ut intelligatur exemplo Turcarum, qvi Graecis non permittunt alere comam: in qvo ritu etsi nihil inest, qvod cum tranqvillitate imperii pugnet, tamen subverentur, ne, si id concedant, isti fortasse velut signo ad libertatem erecti, ad pristinos mores, pristinamqve fortitudinem revertantur. *Thomas Smit in epistola de Graecae ecclesiae hodierno statu p. 60. 61.*

XXI. Omnia ex usu reipublicae fieri, par est, nec pruden-

tis

tis laudem obtinet, qvi poenitendo corrigere errores ſtudet. Non ſatis cavent utilitati ſuae, qvi ſola iuris fiducia tutos ſe fore putant, ignari fraudum, qvas calliditas ſuggerit, praeſertim cum ſuſpecta eſt potentia, ex qva velut trunco perpetui ſurculi naſcuntur. Hoc modo deluſi ſunt proci, qvi Annam Francisci II. filiam, eamqve ducatus Britanniae heredem, ſecure ac nihil metuentes per Galliam deducebant, neqve per ſomnium de ſponſa hero ſuo eripienda cogitabant. Qvibus praeter ſententiam accidit repentina mutatio, cum Anna invitis et contra obteſtantibus legatis adimeretur, Regiqve Carolo VIII. in matrimonium collocaretur. Obtendebat Francus matrimonium per procuratores contractum; perinde acſi id non firmum validumqve eſſet, aut, ſi eſſet, Pontifex Ro. ea de cauſa appellatus, certe ius laxandi exercere poſſet. *Ioannes Serranus hiſt. Franc. in Carolo IIX.* De fide publica reponebat, legatis, non puellae, datam. Ipſe ſpe ſua excidit Maximilianus I. et Princeps legationis Hugo Comes Lisnicius, qvem omiſit Serranus, omnem laboris fructum perdidit, taedio adverſae fortunae et ſolicitudine confectus. *V. Petrus Albinus in genealogia Comitum Lisnicenſium p. 68. 69.* Liqvet hinc, regnantes occultis ſaepe uti rationibus, qvae, ubi ſimulacra detexeris, agendo ſe prodant, et, qvum nocent, maxime ex aemulatione potentiae noſcantur.

XII. Nunqvam ceſſat nimium habendi ſtudium in Regibus, et audendo creſcit magis, pactaqve ſeu contemnit, ſive ex utilitate ſua interpretatur. Abſtinendi artem privatis relinqvit, et pro ſolertia habet nocendi artes, et cum iuſtitia pacem, bonasqve leges ſubvertit. Maxime qvum Reges eo ſtatu ſunt, ut a vicinis ſpe metuqve diſſidentibus non timeant, ſuisqve viribus poſſint, qvod alii vix coniuncti praeſtent. Intelligebat Carolus IIX. afflictas Maximiliani res, et aerarii inopiam, nec dubitabat, qvin ob gravia reipublicae tempora legatos ad deducendam ſponſam miſiſſet. Igitur qvolibet modo diſſol-

vendum nodum cenſebat, iure, an iniuria, nihil referre credebat, dummodo ne creſceret vicinus, qvippe qvem pater Ludovicus XI. per connubium Mariae Burgundicae nimis creſcere paſſus fuiſſet. Vid. *Serranus, et noviſſimus ſcriptor Gallus Varillas.* Poſtea tamen compertum eſt, liberos ex eo coniugio ſuſceptos ante patrem obiiſſe, documento poſteris futuros, eſſe Deo curae res humanas, eſſe ultionem. *V. Grotius in Prolegom. I. B. et P.* §. 20. Non enim commenta aulica ſunt, huiusmodi fiduciariae nuptiae, ſed recepto inter Principes more contrahuntur, et iudicio Chriſtianarum gentium vera validaqve matrimonia cenſentur. *V. Richardus Zucchenus part. II. ſect. 4. qv. 23. iur. fec.*

XXIII. Alios fortuna, alios conſilium deſtituit; nonnulli ſegnes et imparati, nimia fiducia torpent, multi privatis commodis ſerviunt, et qvum ſoli rempublicam adminiſtrant, eam prope venalem habent. Recte ſapienterqve Octavius Tiberio ſvaſit, ut ne uni traderet rempublicam, et multorum conſiliis uteretur. Non ab re fuerit cognoſcere mores Olivarii, qvem Philippus IV. ſummae rerum Hiſpanarum adminiſtrationi impoſuit, atqve de huius ſententia nihil non peregit. Sed Olivarius facilitate et indulgentia Regis, ad faſtigium provectus, afflixit regnum, atqve aerarium exhauſit, Luſitanos, dudum ſuſpectos, ſimul in Catalaunos, atqve in perniciem Hiſpaniae armavit. *V. Caietanus Paſſarellus in belli* Luſitani *libro I.* Ita Luſitania ſervitutis, qva premebatur, pertaeſa, inſtigante Bregantium Richelio defecit, qva in re magnus error ab Olivario admiſſus eſt, cum rebus paſſim turbatis, Luſitaniam, deductis veteranorum cohortibus, robore et praeſidio nudaret, ac novum, nec fide firmum militem ſurrogaret: qvem fugere non poterat, adultum gentis Luſitanae odium, data occaſione, erupturum, tantoqve futurum acrius, qvanto impotentius regnum adminiſtrabant Didacus Svarius, et Michael Vaſconcellus.

lus. Nihil fortunae et casibus permittendum; illud autem maximopere mirandum est, qvod Philippus II. occupata Lusitania, Bregantios, regno adipiscendo natos, et materna origine proximos, dignitate et opibus florentes reliqverit, neqve in Castellae regnum pertraxerit, ut nervo potentiae inciso, permixti Hispanis, ex longinqvo nihil moliri possent, qvod ad retinendam procerum populiqve fidem per videri poterat accommodatum. Qvin et amor patriae sensim exuitur, si procul patria vivitur, et cum domicilio spes non minus, atqve animus mutatur. Permultum valet situs locorum, et similitudo morum ingenia paulatim mitigat, atqve ad servitium inclinat. Sero autem Olivarius ad fallendi artes conversus, Ioannem huius nominis IV. per insidias abripere voluit; iste enim gnarus periculi, Lusitaniam tenuit, ut occasioni immineret, et arma sibi contra Catalaunos tradita, in Castellanos verteret, regnoqve potiretur. Praeter rationem fecit Olivarius, sed Bregantius, diu animo anxius, et metu ambiguus, confirmante eum Antonio Almada, res suas callide disposuit ac perfecit.

XXIV. Magnae qvidem temporum morumqve vicissitudines sunt, nec familiae solum, sed gentes interdum vim animi remittunt ac langvent. Satis constat, Normannorum virtutes exolevisse in posteris, et vix remansisse vestigia superioris laudis. Qvod observat *Berthautius*, et de aetate hominum pronunciat *Buchananus*. Nostra memoria populi qvidam, natura mobiles, arte et disciplina moram ferunt, sapienterqve cunctantur, nec in bello, nisi opus est, festinant, praeliaqve devitant, et astu vincunt. Accepi, dixisse magnum qvendam ducem, malle se tempestivum receptum, qvam pugnam: consilio potius et prudentia, qvam impetu bella geri. Inter hos eluxit Turenius, cunctator prudens, si spatium ei ad deliberandum superesset. Adeo efficax in omnes partes exemplum est, et circumspecti ducis vigilantiam comprobat, atqve ante oculos ponit.

nit. Pleriqve, etsi non ignorant has artes, nec prudentiae praesidiis carent, tamen viribus destituuntur. Aliis fides et constantia amicorum deest, non qviescentibus aemulis, qvi ut hostes consilio et pecunia iuvant, sic amicos commovent, et exitium per intestinas discordias reipublicae moliuntur.

XXV. Non raro, nec sine ratione fieri solet, ut bella non ad faciendas provincias, sed ad labefactandas vicinorum vires comparentur. Argus, ut in fabulis est, a Iunone ad custodiam ascitus, providentis, et ex omni parte circunspicientis imaginem praebet, cuius oculus circumcirca prospicit, atqve omne id arcet, unde periculum impendet. Qvo significatur officium Principis, semper soliciti, atqve ad singulos casus intenti, et maxime securitatis rationem ducentis. Vires immodicae, potentia nimia periculum suspicionemqve intendunt, atqve eo magis Principum animos tangunt, qvod vim inde pariter atqve iniuriam expectant. Parum fidas potentiae, qvae supra modum est, qvippe cum minatur, nocet, flammamqve imitatur, et opinione citius vicini domum corripit ac vastat. Romani saepe hac via progressi sunt, atqve his modis Imperii diuturnitatem firmarunt. Nuper etiam pleraqve gesta sunt bella, qvorum causas rationesqve hic non reqviro, fateor tamen, iis vicinorum potentiam sic esse fractam, ut non facile aliis negotium exhibeant, nec temere laedant. Subtrahenda est igni materia, ne maius incendium oriatur. Sed qvam haec verbis speciosa, tam re inania sunt, nec idonea belli argumenta a solo potentiae metu sumuntur. Ex sua libidine ius fingunt, qvi id licere putant: tantum abest, ut qvaedam exempla moveant, ut qvoqve nulla aeqvitate et iustitia nitantur. Hac ratione ductus *Hugo Grotius*, sapienter et recte censuit, modos cavendi rectos, et iudicio gentium approbatos, non a vi, sed ab innoxia cautione esse repetendos, nec solum de potentia, sed etiam de animo vicini constare oportere, ut evidens sit ratio *certitudinis*, qvae proposito huic congruit, et iustitiae sufficit, qva gentium societas velut vinculo colligatur.